

A Földrajztanítás Nemzetközi Chartája¹

A Nemzetközi Földrajzi Unió Földrajzoktatási Bizottsága

- *abban a meggyőződésben*, hogy a földrajz nélkülözhetetlen jelen és a jövő világának megértéséhez;
- *tudván azt*, hogy a földrajzi ismereteket és képességeket gyarapító, gondolkodásra ösztönző tantárgy lehet az oktatás valamennyi szintjén, és elősegíti, hogy megértsük a világot s egész életünkben örömet találjunk benne;
- *észlelve*, hogy a földrajzoktatás szerkezetében és folyamatosságában gyakran hiányok mutatkoznak;
- *annak tudatában*, hogy zsugorodó világunkban fokozott nemzetközi hozzáértésre van szükség a gazdasági, politikai, kulturális, környezeti és biztonsági problémák széles körének megoldásában való hatékony együttműködéshez;
- *aggódva amiatt*, hogy a földrajztanítást a világ számos részén elhanyagolják;
- *készen arra*, hogy a világ valamennyi országában segítse a kollégákat a földrajzi tájékozatlanság elleni küzdelemben;
- *támogatva* az alapelveket, amelyeket rögzít
 - az ENSZ Alapokmánya;
 - az Emberi Jogok Egyetemes Deklarációja;
 - az UNESCO Alkotmánya;
 - az UNESCO ajánlása a nemzetközi megértésre, együttműködésre és békére való nevelésről;
 - a Gyermekek Jogainak Konvenciója;
 - számos nemzeti tanterv, valamint a földrajztanításra vonatkozó dokumentum, a világ valamennyi népének figyelmébe ajánlja a Földrajztanítás ezen Nemzetközi Chartáját.

Válaszok a jövő kihívásaira

Korunk fő problémáinak megoldása teljes elkötelezettséget kíván a jelen valamennyi nemzedékétől. Az alábbi felsorolt problémák mindegyike erősen földrajzi vonatkozású: népességszám-növekedés, élelmezési kérdés és éhínség, urbanizáció, társadalmi-gazdasági egyenlőtlenségek, írástudatlanság, szegénység, munkanélküliség, a menekültek és hontalanok kérdése, az emberi jogok megsértése, járványok, bűnözés, a nemek közötti egyenlőtlenségek, vándorlás, növény- és állatfajok kipusztulása, erdőirtás, talajerózió, elszivatagosodás, természeti csapások, mérgező és radioaktív hulladékok, éghajlatváltozás, levegő- és vízszennyeződés, az ózonlyuk, a természeti erőforrások korlátai, a növekedés

¹ A „Földrajztanítás Nemzetközi Chartája” a Nemzetközi Földrajzi Unió Földrajzoktatási Bizottsága által 1992-ben összeállított ajánlásgyűjtemény, amely a földrajztanítás tartalmi és módszertani megújulását kívánja elérni a világ minden országában.

határai, a földhasznosítás, etnikai konfliktusok, háborúk regionalizmus, nacionalizmus és a problémák egyetemesség válása (globalizációja) a „Föld-úrhajón”. E tárgykörök és az említett problémákból származó konfliktusok kihívást jelentenek a földrajztanárok számára, akik elkötelezték magukat, hogy egy jobb világért való munkálkodáshoz reményt, önbizalmat és tudást adnak minden embernek. Az emberiség problémáinak fényében az oktatáshoz való jog egyúttal a tudományosan megalapozott földrajzoktatáshoz való jogot is jelenti, amely segít érvényre juttatni mind a kiegyensúlyozott regionális és nemzeti identitást, mind pedig a nemzetközi és globális szemléletmód tudatos vállalását.

A földrajz alapvető kérdései

A földrajztudomány célja, hogy megmagyarázza a helyi sajátosságokat, a népesség és a különböző események elosztását, amint azok a földfelszínen megjelennek és fejlődnek. A földrajz az ember és környezete kölcsönhatásait a sajátos helyek és helyzetek összefüggéseiben tanulmányozza. A geográfiát rendkívül széles tárgykör, átfogó módszertan, más – részben természet-, részben társadalomtudományi – ágakat eredményeire épülő szintézis, valamint az ember–környezet viszony jövőjének tudatos alakítására való törekvés jellemzi.

A geográfusok a következő kérdéseket teszik fel: Hol helyezkedik el? Mi jellemzi? Miért található ott? Mikor történt? Milyen hatása van? Hogyan kellene az emberiség és a természeti környezet szempontjából kölcsönösen előnyös fejlődési utat kijelölni? Midőn ezekre a kérdésekre keressük a választ, meg kell vizsgálnunk a különböző jelenségek helyét, elhelyezkedését, kölcsönhatását, térbeli eloszlását és differenciálódását a Földön. A jelenlegi helyzet magyarázata részben a történelmi múltból vezethető le. Irányzatok állapíthatók meg, amelyek jelzik a jövő fejlődés lehetséges tendenciáit.

A földrajztudomány legfontosabb fogalmai

Helyzet és eloszlás

Az emberek és helyek a Földön eltérő abszolút és relatív elhelyezkedést mutatnak, az áruk, emberek, valamint eszmék áramlása útján kapcsolódnak egymáshoz. Az emberek és helyek pontos helyzetének ismerete előfeltétele annak, hogy megértsük helyi, regionális, országos és világméretű kölcsönös függőségünket.

Hely

A különböző helyeket eltérő természeti és társadalmi viszonyok jellemzik. A felszínformák, a talajok, az éghajlat, a vizek, a növényzet, az állati és az emberi élet alkotják a természeti sajátosságokat. Különböző kultúrákat, településeket, társadalmi-gazdasági rendszereket és életformákat hitüknek és filozófiájuknak megfelelően az emberek alakították ki. Ahhoz, hogy megértsük a különböző helyek és az emberek között létrejött kölcsönös viszonyt, ismernünk kell a helyek természeti jellemvonásait és az embereknek környezetükkel kapcsolatos felfogását és viselkedésmódját.

Az ember és környezet kapcsolatai

Az emberek különbözőféleképpen hasznosítják környezetüket, és eltérő jellegű tevékenységük révén különböző arculatú kultúrtájakat hoznak létre. A népességre és annak tevékenységére hatással vannak a természeti adottságok. Másrészt viszont az emberi munka átalakítja a környezetet, s részben harmonikus, részben viszont ellentmondásokkal terhes tájakat hoz létre. E sokrétű térbeli kölcsönhatások megértése a felelősségteljes környezettervezés, környezetfejlesztés és környezetvédelem legfőbb alapjának tekinthető.

Térbeli kölcsönhatás

A természeti erőforrások egyenlőtlenül oszlanak el a Földön. Egyetlen ország sem teljesen önellátó. A különböző helyeket az erőforrások és az információk cseréje céljából közlekedési és távközlési rendszerek kapcsolják egybe. A térbeli kölcsönhatások vizsgálata révén jutunk el a népességmozgások, valamint az áruk és az információk cseréje révén megvalósuló folyamatos, népek közötti együttműködés megértéséhez. Ugyanez vezet el bennünket számos időszerű probléma felismeréséhez, továbbá a regionális, országos és nemzetközi kölcsönhatások fejlesztésének s az együttműködés elmélyítésének gondolatához, valamint a szegénység, a gazdagság és a jólét fogalmának teljesebb megértéséhez.

Régiók

A régió meghatározott ismérvek alapján elhatárolható terület. Így pl. politikai ismérvek alapján határozhatók meg az államok és a városok; természeti kritériumok szabják meg az éghajlati és növényzeti övek határait; társadalmi-gazdasági jellegük alapján különíthetők el a „fejlett” és a „kevésbé fejlett” országok. A régiók dinamikusan értelmezendők, határaikat részben látható, részben láthatatlan tényezők szabják meg. A régiók a környezet tanulmányozásának és fejlesztésének hasznos, jól kezelhető egységei. A geográfusok különböző léptékekben (helyi, országos, kontinentális, globális) különítenek el régiókat. A régiók integrált rendszeréből származtatható a földi (bolygóméretű) ökoszisztéma fogalma. A különböző régiók szerkezetének és folyamatainak a globális rendszeren belüli értelmezése szolgál alapul ahhoz, hogy az emberek regionális és nemzeti identitását nemzetközi keretek közé illesszük.

A földrajz szerepe az oktatásban és a nevelésben

A földrajz a személyiség fejlesztésének, valamint a környezettel s a fejlődéssel kapcsolatos oktatásnak és nevelésnek igen hatékony eszköze.

1. A földrajz és a személyiség fejlesztése

Bár a megismerés és a megértés, a készségek és az attitűdök fejlesztése együttesen alkotják az oktatás-nevelés teljes folyamatát, elfogadhatónak tűnik a célkitűzések három osztályba sorolása a következőképpen:

1.1. Ismeretek (megismerés és megértés):

- A különböző helyek és az elhelyezkedés ismerete szükséges annak érdekében, hogy képesek legyünk az országos és nemzetközi eseményeket földrajzi keretbe ágyazni, és megértsük az alapvető térbeli kölcsönhatásokat;
- A Föld legfontosabb természeti rendszereinek (felszínformák, talajok, vizek, éghajlat, növényzet) ismerete révén válik lehetővé az ökoszisztémákon belül és azok között végbemenő kölcsönhatások megértése;
- A Föld legfontosabb társadalmi-gazdasági rendszereinek (mezőgazdaság, település, közlekedés, ipar, kereskedelem, energiagazdaság, népesség stb.) ismerete alapján kap értelmet a helyek egymástól eltérő jellege, s így magyarázható meg egyrészt a természeti adottságoknak az emberi tevékenységre gyakorolt hatása, másrészt az eltérő kulturális értékek, vallások, műszaki, gazdaság és politikai rendszerek egymástól különböző környezetformáló szerepe;
- A Földön élő népek és társadalmak sokrétűségének ismerete hozzájárul az emberiség gazdag kulturális örökségének megbecsüléséhez;
- A lakóhelyi környezet és a haza – mint a mindennapi cselekvés tere – szerkezetének és folyamatainak megértése révén érhető el annak a felismerése, hogy a „Föld-úrhajó” lakóit világméretű interdependencia és a jövő kihívásai, esélyei kapcsolják össze egymással.

1.2. Jártasságok és készségek:

- A szóbeli, képi, mennyiségi és szimbolikus adat-ábrázolási módok, pl. szövegek, ábrák grafikonok, táblázatok, diagramok és térképek használata, valamint
- Terepen végzett megfigyelések és térképezés, kérdőíves felmérés, másodlagos adatforrások értékelése és statisztikák felhasználása terén szerzett gyakorlat, továbbá
- A kommunikációs, gondolkodási, gyakorlati és társadalmi képességek felhasználása a földrajz tárgyát képező legkülönbözőbb léptékű vizsgálatokban ösztönzést nyújt a tanulók számára az alábbi területeken:
 - Kérdések és problémák felismerése;
 - Információk szerzése és rendezése;
 - Adatértelmezés;
 - Adatfeldolgozás, adatok kiértékelése;
 - Általános törvényszerűségek felismerése;
 - Ítéletalkotás,
 - Döntéshozatal;
 - Problémamegoldás;
 - Közösségi csoportmunka;
 - A kialakult attitűdökkel összhangban álló cselekvés.

Ilyenképpen a földrajzi oktatás és nevelés jelentősen fejleszti a kommunikációs képességeket, az írásbeli és szóbeli kifejezőkészséget, a számításokban és az eredmények grafikus ábrázolásában való jártasságot, végső soron tehát az egész személyiség

fejlesztését és a társadalomba való beilleszkedését segíti elő, különös tekintettel a mindennapi élet és a nemzetközi megértés térbeli dimenziójára.

1.3. Attitűdök, értékek, viselkedés:

A földrajtanítás arra ösztönzi a diákokat, hogy

- érdeklődjenek környezetük és földfelszín természeti és társadalmi jellemvonásainak változatossága iránt;
- becsüljék a természet szépségét, és helyesen értékeljék az emberek különböző életfeltételeit;
- érezzék át felelősségüket az emberi település és a környezet minősége és tervezése iránt a jövő generációk szempontjából;
- földrajzi ismereteiket és jártasságaikat megfelelően, felelősségteljesen alkalmazzák magánéletükben, szakmai pályájukon és a közéletben;
- értelmezzék helyesen az értékek és az attitűdök jelentőségét a döntések meghozatalában;
- tartsák tiszteletben valamennyi ember jogát az egyenlőségre;
- legyenek elkötelezettek a helyi, regionális, nemzeti és nemzetközi problémák megoldásában való tevékeny közreműködésre az Emberi Jogok Egyetemes Deklarációja alapján.

2. A földrajz és a környezettel s a fejlődéssel kapcsolatos nemzetközi nevelés

2.1. Nemzetközi nevelés

„Az emberi jogokhoz és alapvető szabadságjogokhoz fűződő, valamint a nemzetközi megértésre, együttműködésre és békére irányuló neveléssel kapcsolatos ajánlások” (UNESCO 18. konferenciája, 1974. november 19.) szellemében a földrajtanítás jelentős mértékben járul hozzá a nemzetközi neveléshez. Előmozdítja minden nemzet, faji vagy vallási csoport egymás közötti megértését, türelmét és barátságát, valamint az ENSZ-nek a béke fenntartására irányuló törekvését, midőn határozottan támogatja, hogy

- a) *„az oktatás és nevelés minden szintjén és minden formájában jusson érvényre a nemzetközi dimenzió és a globális szemléletmód;*
- b) *nyilvánuljon meg tisztelet és megértés valamennyi nép iránt, a különböző népek kultúrája, civilizációja, elfogadott értékei és életformája iránt, ide számítva a hazai nemzetiségek, valamint más nemzetek kultúráját is;*
- c) *tudatosodjon a népek és nemzetek növekvő mértékű kölcsönös függősége;*
- d) *fejlődjön ki a másokkal való kommunikáció képessége;*
- e) *ne csak a jogok váljanak tudatossá, hanem az egyének, társadalmi csoportok és nemzetek egymással szembeni kötelezettségei is;*
- f) *megértésre találjon a nemzetközi szolidaritás és együttműködés szükségessége;*
- g) *az egyének részéről fejlődjen ki készség a közösségük, országuk és a világ problémáinak megoldásában való részvételre.”*

2.2. A környezettel és a fejlődéssel összefüggő nevelés

Az ENSZ Környezet és Fejlődés Konferenciájának előkészítő bizottsága az 1992. március 18-ai üléséről kiadott jelentésben leszögezi, hogy a környezettel és fejlődéssel kapcsolatos nevelés valamennyi nép számára kulcsfontosságú a világ fenntartható fejlődésének biztosítása szempontjából. *„Minél szélesebbek az információk megértésére fogékony, képzett emberek ismeretei, annál nagyobb esély van a környezeti károk jelentős csökkentésére és a jövőbeni problémák megelőzésére. Ennek megfelelően kiemelkedő fontosságú feladat az oktatási rendszer erősítése minden országban, de kiváltképp a fejlődő országokban, ami a környezettel és fejlődéssel kapcsolatos nevelés előfeltétele.”*

A földrajztanítás ehhez oly módon járul hozzá, hogy biztosítja: az egyének ébredjenek tudatára saját viselkedésük és a társadalmi magatartás következményeire, jussanak hozzá a megfelelő információkhoz és tegyenek szert a szükséges jártasságokra, amelyek képessé teszik őket a környezet szempontjából ésszerű döntésekre, végezetül pedig fejlődjön ki bennük a cselekvéseket irányító környezeti etika.

Tantervi és tartalmi alapelvek

A földrajz tantervek világszerte két fő szerkezeti alapelvre – a regionális és a tematikus tanulmányok elvére – épülnek.

1. A regionális tanulmányok

A regionális tanulmányok témájukat az alábbi területekről választják:

- a lakóhelyi közösség;
- a környező vidék;
- a haza;
- a hazát magába foglaló kontinens;
- más földrészek és térségek;
- a világ;
- a globális szerkezetek.

A válogatás vezérelvei közé sorolhatók:

- az egyenletesség (decentrizmus) – vagyis a tárgyalt régiókat úgy kell kiválasztani, hogy a nemzet- vagy kontinens-központúságot elkerüljük;
- motiváció – azaz a válogatáskor a diákok érdeklődésére és az időszerű eseményekre is tekintettel kell lenni;
- a különböző léptékek egyensúlya – tehát a régiók kiválasztása során arra kell törekedni, hogy azok a helyi, országos, kontinentális és globális méretű problémák széles skálájának tapasztalatait öleljék fel;
- változatosság, sokszínűség – azaz a kiválasztott régióknak eltérő helyekről, változatos természeti környezetekről, különféle emberi tevékenységekről, kultúrákról, társadalmi-gazdasági rendszerekről és fejlettségi-fenntarthatósági szintekről kell képet nyújtaniuk;

- fontosság – a régiók helyes megválasztásával társadalmi-közéleti, szakmai és magánéleti szempontból lényeges ismereteket kell közvetíteni;
- felelősségtudat – a régiókat úgy kell kiválasztani és tanulmányozni, hogy a diákok képessé váljanak felismerni és elfogadni a helyitől a globális méretéig terjedő cselekvési felelősségüket.

A regionális tanulmányok fontos feladatát képezi egyfelől a honi régióhoz és nemzetéhez kötődő identitástudat, másfelől pedig a nemzetközi együttműködés értékének kialakítása. A regionális tanulmányok keretében a nemzetközi és globális összefüggések állandó szem előtt tartásával el kell kerülni a regionális szeparatizmus csapdáját.

2. A tematikus (általános földrajzi) tanulmányok

Az általános (tematikus) földrajzi tanulmányoknak mindig regionális alapokon kell nyugodniuk. A tematikus jellegű földrajzi tantervekben alkalmazott megközelítésmódok ágazati, problémaközpontú és rendszerelvű típusokba sorolhatók.

2.1. Az ágazati megközelítés tárgyát tekintve lehet természet és társadalomföldrajz (emberföldrajz).

A természetföldrajz részei lehetnek:

- Geomorfológia;
- Hidrológia;
- Éghajlati földrajz;
- Biogeográfia;
- A legátfogóbb értelemben vett fizikai (természeti) ökológia.

A társadalomföldrajz részterületei:

- Népszégsföldrajz;
- Gazdaságföldrajz;
- Város- és faluföldrajz;
- Szociálgeográfia;
- Történeti földrajz;
- Kultúrföldrajz;
- Politikai földrajz;
- Humánökológia.

2.2. A problémaközpontú megközelítés homlokterében időszerű kérdések és problémák földrajzi szempontból történő vizsgálata áll; történhet helyi, regionális, országos vagy globális szinten. A leggyakoribb témakörök közé tartoznak:

- Környezetminőség;
- Természeti csapások;
- Társadalmi-térbeli egyenlőtlenségek;

- Világméretű változások;
- Népesedési kérdés;
- Urbanizáció;
- Éhínség a világban;
- Energiagazdálkodás;
- Egyenlőtlenségek (rasszok, nemzetek, vallások stb. szerint);
- A növekedés határai;
- Válságkörzetek (természeti, társadalmi vagy gazdasági szempontból);
- Konfliktusok;
- Fejlesztési problémák és stratégiák;
- Fenntartható fejlődés.

A rendszerelvű megközelítés tárgyát természeti és társadalmi rendszerek, valamint ökoszisztémák alkotják.

A természeti rendszerekhez sorolhatók a következők:

- Felszínalaktani rendszerek;
- Talajrendszerek;
- Éghajlati rendszerek;
- Hidrológiai rendszerek;
- Biotikus rendszerek.

A társadalmi (emberi) rendszerek a társadalmi szerveződés szociális és kulturális folyamatai foglalják maguk, mint pl.

- Mezőgazdasági rendszerek;
- Ipai és szolgáltatási rendszerek;
- Településrendszerek;
- Szállítási és kereskedelmi rendszerek;
- Társadalmi berendezkedés szerinti rendszerek.

3. Ökoszisztémák

A társadalmi és természeti rendszerek közös ökoszisztémákba való integrálódásának ismerete teszi érthetővé a fenntartható fejlődést sürgető jelenlegi törekvéseket s aggodalmakat. A választás alapelve: Az oktatásügyben uralkodó szemlélet határozza meg, hogy a fenti megközelítési módok együttesen kerüljenek-e alkalmazásra, illetve melyikük kerüljön előtérbe. Mindenképpen lényeges azonban, hogy a tanulókat önálló kérdésfeltevésekre és kutatásra ösztönözzük. Ki kell fejleszteni bennük a jelenlegi és jövőbeli térbeli problémák megoldására alkalmas földrajzi készséget. Így a földrajzi tantervek fontos szerepet tölthetnek be a politikai, a társadalmi, az etikai, a személyiségfejlesztő, a humanisztikus, az esztétika és a környezeti nevelésben.

A feladatok megoldásának stratégiai követelményei

Szakképzett tanárok

A földrajzot minden iskolatípusban gyakorlott, szakképzett tanároknak kell tanítaniuk. A tanárok az oktatás és a nevelés kulcsfontosságú tényezői; éppen ezért – különös tekintettel a földrajz komplex, összetett jellegére – nélkülözhetetlenek a jól képezett szaktanárok. Figyelembe véve korunk kihívásait és a földrajztanítás korábban vázolt célkitűzéseit, a földrajztanároknak nemcsak saját tudományterületükön, hanem a földrajztanítás módszertanában is megfelelő képességeket kell szerezniük.

A tanárképzési és tanár-továbbképzési programok keretében a földrajztanároknak állandóan fejleszteniük kell:

Ismereteiket, hogy megértsék

- a földrajztudomány fejlődését (tárgyköreit, fogalmait, alkalmazásait);
- a nevelés és oktatás társadalmi összefüggéseit;
- a tanulók igényeit, érdekeit, elvárásait és jogait;
- a tanulás lélektanát (annak értelmi, érzelmi és pszichomotorikus elemeit);
- a tantervi alapelveket.

Jártasságukat az alábbi területeken:

- órák, tanegységek tervezése, tanmenetek, tantervek készítése;
- megfelelő értékelési, ellenőrzési módszerek alkalmazása;
- a diákok széles körű bevonása a tanulás folyamatába;
- megfelelő forrásművek és szemléltető eszközök kiválasztása;
- a tanmenet folyamatos értékelése és felülvizsgálata.

Az értékek és attitűdök tekintetében az alábbiakat:

- a földrajzban mint nevelési eszközben rejlő lehetőségek megbecsülése;
- a diákjaik tanításában megnyilvánuló hivatástudat;
- elkötelezettség a földrajz révén elérhető műveltség és személyiségfejlődés megvalósítására;
- elkötelezettség a minden diák számára egyenlő jogon biztosítandó hatékony földrajztanítás ügye iránt.

Önálló tantervi alaptárgy

A jövőre való teljes értékű felkészítés biztosításához a földrajznak szaktanárok által tanított külön tantárgynak kell lennie, amely az általános és középfokú iskolák kötelező tantervi törzsanyagába tartozik. Az általános, illetve elemi iskolai tanítókat megfelelően fel kell készíteni a földrajz tanítására. A közép- és felsőfokú oktatásban a földrajzot csakis szaktanárok taníthatják. A földrajz érintkezési felület, hidat képez a természet- és társadalomtudományok között. A földrajzi kérdések számos tudományággal (pl. geológia, hidrológia, biológia, történelem, szociológia, politológia, közgazdaságtan) állnak kapcsolatban. Ahol bizonyos korosztályok vagy az oktatás egyes szakaszai számára komplex, integrált tantervek használatosak, azok programjában a földrajznak a jelen nemzetközi charta irányelvei alapján világosan és egyértelműen megfogalmazott helyet és feladatot kell kapnia.

Kötelező és folyamatos földrajztanítás

Rendkívül fontos, hogy valamennyi diák tanulóévei során mindvégig folyamatosan részesüljön földrajzi képzésben. Csak így biztosítható a földrajz teljes értékű hozzájárulása az általános műveltséghez, valamint a tanulók magán- és közéleti tevékenységre való felkészítéséhez.

Tantervi órakeret

A földrajz számára a többi kötelező tantervi alaptantárgyéhoz hasonló órakeret biztosítandó. A tanrendnek az egész tanév során rendszeresen kell földrajzórát tartalmaznia, fenntartva a lehetőséget meghatározott munkaprogramok, tereptanulmányok elvégzését szolgáló, hosszabb időtartamú óratömbök beiktatására. A tanárok csak így segíthetik hozzá diákjaikat a jelen és jövő kihívásainak megfelelő földrajzi műveltség eléréséhez.

Oktatási eszközök és tanulási segédletek

A színvonalas hagyományos és modern szemléltető eszközök (médiák) használata feltétlenül szükséges ahhoz, hogy a tanulók valóság-hű képet alkossanak a Földről. A földrajzot nem tekinthetjük „olcsó” tantárgynak. A földrajztanárok nemzetközi közösségének támogatnia kell a szegényebb országokat, hogy a színvonalas taneszközökhöz és oktatási segédletekhez hozzájussanak.

Földrajz mindenki számára

A földrajznak minden ember művelődésében jelentős szerepe van. A tantervek készítőinek különleges figyelmet kell fordítaniuk a tanulóik egyénenként különböző igényeire, valamint arra, hogy ezek az igények az oktatási-nevelési folyamat előre haladtával változnak. Bár a földrajztanítás sok vonatkozása valamennyi szakaszban közös, az alap-, közép- és felsőfokú oktatás során változnak a gyújtópontba kerülőkérdések, és megint más szerep jut a földrajznak a szakmai oktatásban, a felnőttoktatásban és felnőtttovábbképzésben.

Alapfokú oktatás

A gyermekek szívesen tanulnak tevékenység közben fedezve fel környezetüket. Nagyon nyitottak az új tapasztalatok iránt, ezért a másutt élő, más kultúrájú és életformájú emberekről ebben a korban kell a tanítást elkezdeni. Ily módon a földrajz oktatása a Gyermeki Jogok Egyetemes Deklarációjának alapeszméit szolgálja, amely egyebek között leszögezi: *„A gyermeket különleges védelem illeti meg, és a törvény, valamint más eszközök révén meg kell adni számára az alkalmat és a lehetőséget, hogy fizikailag, szellemileg, erkölcsileg és lelkiileg egészséges és normális módon a szabadság és az emberi méltóság körülményei közepette fejlődjék.”*

Középfokú oktatás

A fiatalok életkorának előre haladtával gyarapszik az elvont gondolkodásra való képességük. A gyakorlati tapasztalatokat ekkor már elvontabb információforrások felhasználásával kell bővíteni. A jövő globális sorskérdéseire irányítva a figyelmet, különös súlyt kell helyezni arra, hogy áthidaljuk a tudás és a viselkedésmód között gyakran előforduló ellentmondást, és

elérjük a környezet megértését, az adott régió és a haza iránti elkötelezettséget, valamint előmozdítjuk a kultúrák és a nemzetek közötti együttműködést.

Felsőfokú oktatás

A felsőoktatási intézmények hallgatóinak jelentős része későbbiek során fontos döntéshozó társadalmi funkcióba kerül, amihez a nemzeti és nemzetközi távlatok s a környezet alapos ismerete nélkülözhetetlen. A felsőfokú képzés valamennyi szakterületének tantervében helyet kell biztosítani a földrajznak, hogy a diplomások megfelelő geográfiai tájékozottságra tegyenek szert. Ez kiváltképp fontos a leendő tanítók és tanárok esetében. A földrajztanárok számára igen előnyös más, idegen nyelv(ek) elsajátítása.

Szak- és felnőttoktatás, továbbképzés

A földrajzi műveltség mindenkinek javára válik a hétköznapi életben. Az embereknek munkásként, munkaadóként, fogyasztóként és állampolgárként egyaránt tisztában kell lenniük döntéseik nemzetközi és környezeti hatásaival. Csak így valósítható meg a nemzetközi együttműködés, a fenntartható fejlődés és az igazságos világrend. Az ilyen műveltség iránti igény kielégítéséhez szükség van arra, hogy a földrajz a szak- és felnőttoktatásban s a továbbképzésben is helyet kapjon.

Földrajzi tantárgy-pedagógiai kutatás

A földrajzi tantárgy-pedagógiai kutatás középpontjában a földrajz tanításának az alap-, közép- és felsőoktatásban, valamint a szakoktatásban s a felnőttoktatásban történő továbbfejlesztése áll. Hozzá kell járulnia az oktatás- és nevelésemélet általánosabb jellegű fejlesztéséhez is. Ennek érdekében mind alapkutatásra, mind pedig alkalmazott kutatásra szükség van. Az alapkutatás feladata a földrajztanítás elméleti alapjainak kidolgozása. Vizsgálódása kiterjed a földrajztanítás lényegi feladataira, mint pl. a gyermek lét- és környezetszemléletének, valamint az emberek, helyek és problémák iránti fogékonyságának, attitűdjének fejlesztésére.

Az alkalmazott kutatás a földrajztanítás megfelelő gyakorlatának kifejlesztésére irányul. Feladatkörébe tartozik az oktatási módszerek és tananyagok kidolgozása s értékelése egyebek között olyan speciális területeken, mint az információs technológiák alkalmazása, a környezettel s a fejlődéssel kapcsolatos nevelés, valamint a multikulturális és globális kérdések tanulmányozása.

Az oktatási rendszerek, a kutatók és a tanárok szoros együttműködésére van szükség a kutatási feladatok kijelöléséhez és a kutatás tervezéséhez. Az alkalmazott kutatások eredményeit hatékonyan kell terjeszteni, s ösztönözni kell megfelelő hasznosításukat.

Módszertan

A kutatás a földrajztanítás valamennyi szintjén fontos szerepet játszik. Bár az empirikus kutatás jobbra felsőoktatási intézmények keretei között folyik, az oktatási programok, folyamatok és segédanyagok fejlesztéséhez és kiértékeléséhez az iskolai munka során

végzett kutatásaival minden tanár hozzájárulhat. A szakmódszertani kutatásokban a kvalitatív és kvantitatív módszerek igen széles köre alkalmazható. Ezek közé tartozik pl. az akciókutatás, az empirikus kutatás, a hermeneutikus kutatás. Az alkalmazott módszer megválasztása mindenkor a kutatás tárgyától és a vizsgált kérdésektől függ.

Nemzetközi együttműködés

A földrajztanítást a helyes világnézet és szemlélet kialakításában egyedülálló hely illeti meg. A földrajztanároknak a nemzetközi együttműködés érdekében támogatniuk kell a Helsinkiben (1977) lefektetett célokat, szorgalmazva a két- és sokoldalú tapasztalatcserét, amelyeknek az oktatás valamennyi szintjén alkalmazott módszerekre, az oktatási anyagok cseréjére, a tantervfejlesztési, pedagógiai, értékelés-metodikai és ismeretelméleti kutatások eredményeire egyaránt ki kell terjedniük. Valamennyi ország földrajztanárait arra buzdítjuk, hogy a fenti célok érdekében kapcsolódjanak be a Nemzetközi Földrajzi Unió Földrajzoktatási Bizottságának tevékenységébe, vegyenek részt számos nemzetközi intézmény földrajzi vagy pedagógiai szempontból jelentős kutatási programjaiban. A jelenleg működő nemzetközi testületek és folyamatban lévő kutatási programok korántsem teljes jegyzéke a dokumentum függelékében megtalálható.

Nyilatkozat

Ezen Nemzetközi Chartát a Nemzetközi Földrajzi Unió Földrajzoktatási Bizottságának tervezete alapján – megvitatva azt a világ minden részén tevékenykedő földrajztanárokkal – a Nemzetközi Földrajzi Unió elnöksége 1992 augusztusában a Washingtonban tartott nemzetközi kongresszuson elfogadta. Ennek megfelelően a Nemzetközi Földrajzi Unió Földrajzoktatási Bizottsága jelen Chartát a világ valamennyi népe és kormánya elé tárja, figyelmükbe ajánlva a Chartában lefektetett gyakorlati útmutatást és irányelveket, hogy azok a földrajzi oktatás és nevelés alapjaként minden országban elfogadást nyerjenek.

*Prof. Dr. Harwig Haubrich a Nemzetközi Földrajzi Unió Földrajzoktatási Bizottságának elnöke
(Pädagogische Hochschule Freiburg, Kunzenweg 21, D-7800, Freiburg)*